

COMITE EUROPEEN DROIT ETHIQUE & PSYCHIATRIE

Présidente

Annick Kouba

Secrétaire

Bruno Gravier

Trésorier

Eric Messens

XXVIIème Séminaire du CEDEP

**25-26 et 27 mai 2017
Thessalonique (Grèce)**

**REFUGE, ASILE ET DROIT
D'ASILE.**

XXVIIο Σεμινάριο της CEDEP

**25, 26 και 27 Μαΐου 2017
Θεσσαλονίκη (Ελλάδα)**

**ΚΑΤΑΦΥΓΙΟ, ΑΣΥΛΟ
και ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΑΣΥΛΟΥ**

Co-organisé par :

- la faculté des études balkaniques, slaves et orientales de l'Université de Macédoine
- la Ligue Hellénique des Droits de l'Homme

Συν-διοργανώνεται από :

- τη Σχολή Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών σπουδών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας
- την Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

Lieu du séminaire :

Université de Macédoine
Egnatia 156, Thessaloniki 540 06, Grèce

Τόπος Σεμιναρίου

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Εγνατίας 156, Θεσσαλονίκη, 54006, Ελλάς

Adresse du CEDEP : 61 avenue Saint Mandé. 75012. Paris

Secrétariat : Site de Cery, 1008 Prilly (Suisse), Bruno.Gravier@chuv.ch

Trésorerie : Rue du Président 53, 1050 Bruxelles (Belgique) emessens@gmail.com

Contact : cedep.paris@wanadoo.fr **Site web :** www.cedep-europe.eu

ARGUMENT

Dans la continuité des séminaires 2015, 2016, respectivement à Paris et à Bruxelles, – « *Fanatisme et dogmatisme* », tant économiques que religieux et « *Nouvelles formes d'exclusion, Microfascisme et Lignes de Fuite* », un mot, ô combien d'actualité, s'est imposé à nous cette année : REFUGE. Et un lieu, hautement symbolique quant à la question de refuge : Thessalonique.

Car THESSALONIQUE, cité cosmopolite, a été depuis sa création un lieu de refuges, un point de passage, une étape de migrations et une zone de fractures des diasporas nord-sud, est-ouest, qui jalonnent l'Histoire de l'Europe.

« Refuge », selon la définition du dictionnaire Robert, est *un lieu où l'on se retire pour échapper à un danger ou un désagrément, pour se mettre en sûreté. Il a pour synonymes : abri, asile, hospitalité, havre.*

De même que l'hospitalité est au fondement de tout rapport à autrui et à soi et des processus de subjectivation tant individuelle que collective au sein d'une société, disposer de refuges est pour tout un chacun une nécessité ontologique.

C'est ce que nous voudrions, lors de ce séminaire, décliner dans toute sa complexité clinique et politique.

REFUGE : ASILE ET DROIT D'ASILE

Après l'errance - la nef des fous -, l'asile a offert un lieu aux fous où pouvoir se poser, protégé de soi et des autres. Mais très vite ce lieu se ferme sur un *entre soi*, entre fous, lieu de ségrégation avec son lot de stigmatisation, d'exclusion, de perte de ses droits...

L'histoire de l'asile est paradigmatique de ce qui est proposé aujourd'hui par les politiques gouvernementales aux réfugiés : perte des droits, stigmatisation, enfermement qui dure... les camps. Un accueil qui se referme sur de plus en plus de grillages, de murs.

Ce qui nous amène à affirmer qu'un refuge, dans son acception pleine d'hospitalité, aussi bien pour les patients psychiatriques que pour les personnes en errance ou déplacées, implique à la fois de pouvoir se poser et de pouvoir circuler. Un des gestes fondateurs du soin, pour rompre avec la logique d'exclusion et ses effets pathogènes, a été d'ouvrir les portes, d'abord celles des pavillons (la psychothérapie institutionnelle), puis les grilles de l'hôpital (le Secteur en France, Psichiatria Democratica en Italie). C'est à dire de favoriser les possibilités de circuler entre le dedans et le dehors. Cette démarche impliquait aussi de combattre les représentations négatives des personnes supposées déviantes et de mobiliser les solidarités de l'environnement social.

L'hospitalité devient de plus en plus aujourd'hui une question politique. Ses conditions se restreignent. Quel *refuge* allons nous pouvoir continuer à offrir aux personnes en souffrance

psychique, que ce soit à l'hôpital, sur le territoire ou dans les camps, face au démantèlement de tous les dispositifs de soin, mis à mal, partout en Europe, par l'économie du chiffre et de la rentabilité ?

« Quelle folie s'est emparée de l'hospitalité ? » au point de perdre tous les repères minimaux d'une humanité partagée.

LES LUCIOLES

Les lucioles* (Pier Paolo Pasolini/Georges Didi Huberman), petites lumières intermittentes au cœur de la nuit, loin de l'éblouissement des miradors, des medias et des grands discours politiques, témoignent de vies et d'amours clandestines. Les lucioles nous ont portés jusqu'ici pour imaginer des pratiques de résistance, évoquer des univers parallèles à l'ultra libéralisme. Expériences micropolitiques qui se glissent dans les interstices du maillage institutionnel officiel, elles essaient la société civile, le tissu social.

C'est d'abord ce dont ces journées du CEDEP voudraient porter témoignage. En tentant, comme à l'accoutumée, de tenir ensemble les rôles – clinique, juridique et politique -.

Annick Kouba, octobre 2016

ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑ

Σε συνέχεια με τα προηγούμενα σεμινάρια, του Παρισιού το 2015, με θέμα «Φανατισμοί και δογματισμοί –οικονομικού και θρησκευτικού χαρακτήρα » - και των Βρυξελλών το 2016, με θέμα « Νέες μορφές του αποκλεισμού, μικροφασισμός και κατευθύνσεις διαφυγής», μας επιβλήθηκε φέτος μία μοναδική λέξη, τόσο εξαιρετικά επίκαιρη : ΚΑΤΑΦΥΓΙΟ. Και ένας τόπος, με έντονα συμβολικό χαρακτήρα σε ό,τι αφορά το καταφύγιο : η Θεσσαλονίκη.

Διότι, η ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, πόλη κοσμοπολίτικη, υπήρξε εξ αρχής ένας τόπος καταφυγής, ένα σημείο περάσματος, ένας σταθμός μέσα στις αλληλοδιάδοχες μεταναστεύσεις και μια ζώνη διασπορικών θραύσεων, Βορά και Νότου, Ανατολής και Δύσης, θραύσεων που σηματοδοτούν την Ιστορία της Ευρώπης.

«Καταφύγιο» σύμφωνα με τον ορισμό που δίνει το γαλλικό λεξικό ROBERT, είναι ένας τόπος όπου αποσύρεται κανείς για να γλιτώσει από έναν κίνδυνο, μίαν αντιξοότητα, για να βρει ασφάλεια. Τα συνώνυμα που δίνει το λεξικό είναι : καταφυγή άσυλο, φιλοξενία, απάγγειο.

Η φιλοξενία, αποτελεί τη βάση κάθε σχέσης, είτε προς τους άλλους είτε προς τον εαυτό μας, τη βάση κάθε διαδικασίας εξυποκειμενισμού, σε επίπεδο ατομικό ή συλλογικό μέσα σε μια κοινωνία. Κατά τον ίδιο τρόπο, το να υπάρχουν και να διατίθενται καταφύγια σε μια κοινωνία, είναι μια θεμελιακή, οντολογική ανάγκη για τον κάθε άνθρωπο.

Κατά τη διάρκεια αυτού του σεμιναρίου μας θα θέλαμε όλα αυτά τα θέματα να τα αναφέρουμε και ν'αναπτύξουμε τον ιδιαίτερα σύνθετο χαρακτήρα τους σε κλινικό και πολιτικό επίπεδο.

ΚΑΤΑΦΥΓΙΟ : ΑΣΥΛΟ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΑΣΥΛΟΥ

Μετά από την περιπλάνηση, - το πλοίο των τρελών – υπήρξε το Ασυλο, το οποίο προσέφερε έναν τόπο καταφυγής και διαμονής των τρελών, έναν χώρο όπου μπορεί κανείς να προστατευτεί από τους άλλους αλλά κι από τον εαυτό του. Ομως, ο χώρος αυτός περιορίστηκε πολύ γρήγορα στους οικείους, έγινε ένας χώρος εγκλωβισμένος μεταξύ τρελών, στιγματισμένος, παραγκωνισμένος, χώρος απωλείας των δικαιωμάτων του..

Η ιστορία του Ασύλου είναι παραδειγματική σχετικά με τις σημερινές προτάσεις των κυβερνητικών πολιτικών που αφορούν τους πρόσφυγες: απώλεια δικαιωμάτων, στιγματισμός, περιορισμός απροσδιορίστου διάρκειας, ...προσφυγικά στρατόπεδα. Η υποδοχή περιχαρακώνεται όλο και περισσότερο με συρματοπλέγματα και τοίχους.

Αυτό συνεπάγεται την αρχή που διατυπώνουμε, ότι το καταφύγιο, με την αποδοχή της πλήρους φιλοξενίας, τόσο για τους ψυχιατρικούς ασθενείς, όσο και για τους περιπλανώμενους κι εκτοπισμένους, σημαίνει δυνατότητα παραμονής αλλά και κυκλοφορίας. Για να πάψει να ισχύει η λογική του αποκλεισμού κι η παθογόνος επίδρασή του, η θεραπευτική φροντίδα επικεντρώθηκε σε μια καθοριστική χειρονομία : στο άνοιγμα των θυρών, αρχικά στις νοσοκομειακές μονάδες (θεσμική ψυχοθεραπεία) κι αργότερα στα ίδια τα Νοσοκομεία (ο *τομέας* όπως λέγεται στη Γαλλία, η Δημοκρατική ψυχιατρική, στην Ιταλία). Δηλαδή πρόκειται για την παροχή δυνατοτήτων κυκλοφορίας από το μέσα στο έξω και αντίστροφα. Αυτό το διάβημα σήμαινε οπωσδήποτε την καταπολέμηση των αρνητικών εικόνων που ισχύουν για τα άτομα που θεωρούνται ως αποκλίνοντα. Σήμαινε επίσης την κινητοποίηση της κάθε δυνατής αλληλεγγύης καθώς και του κοινωνικού περιβάλλοντος.

Η φιλοξενία καθίσταται όλο και περισσότερο σήμερα μιά έννοια πολιτική. Οι υπάρχουσες συνθήκες περιορίζονται συνεχώς. Τί καταφύγιο μπορούμε συνεπώς να παράσχουμε σε όσους υποφέρουν, είτε σωματικά, είτε ψυχικά, στο νοσοκομείο, μέσα στην επικράτεια ή στα στρατοπεδα, ενώ ταυτόχρονα ξηλώνονται όλα τα συστήματα παροχής φροντίδας, τα οποία πλήττονται, γενικά στην Ευρώπη, από την οικονομία της αποδοτικότητας και των υψηλών επιδόσεων ;

« Μα πώς συνέβη να επικρατήσει η τρέλα στον χώρο της φιλοξενίας ; » σε τέτοιο βαθμό, ώστε να εξαφανιστούν τα ελάχιστα σημεία αναφοράς της απλής ανθρωπιάς που αποτελεί το κοινό μας γνώρισμα.

ΟΙ ΠΥΓΟΛΑΜΠΙΔΕΣ

Οι πυγολαμπίδες (Pierre Paolo Pasolini, Georges Didi Huberman) μικρά φώτα που αναβοσβήνουν μέσα στην καρδιά της νύχτας, μακριά από τα εκτυφλωτικά φώτα των προβολέων στις σκοπιές, μακριά από τα μαζικά μέσα ενημέρωσης και τους μεγαλόστομους λόγους των πολιτικών, οι πυγολαμπίδες φέρουν μαρτυρίες παράνομων ερώτων και ζώων. Αυτές μας έφεραν ως εδώ, για να μπορέσουμε να επινοήσουμε μορφές αντίστασης και να έχουμε ως αναφορά μας σύμπαντα παράλληλα με τον άκρατο φιλελευθερισμό. Με

εμπειρίες μικροπολιτικές, που παρεισφρύουν μέσα στα διάκενα του επίσημου θεσμικού δικτύου, που διαδίδονται στην κοινωνία των πολιτών, στον κοινωνικό ιστό.

Καταρχήν πρόκειται γι αυτήν τη συγκεκριμένη μαρτυρία που θα επιθυμούσαν να καταθέσουν οι ημερίδες της CEDEP. Μαρτυρία που προσπαθεί να συνενώσει, ως συνήθως, τους κλινικούς, νομικούς και πολιτικούς της πόλους.

Annick Kouba, Οκτώβριος 2016

REFUGE / THESSALONIKI

ASYLUM AND A RIGHT TO ASYLUM

Following our workshops in 2015 and 2016, held respectively in Paris and Brussels and entitled *Economic and Religious Fanaticism and Dogmatism*, and */then New Forms of Exclusion, Microfascism and Lines of Flight*, we felt this year that there was one burning topic that we should address: REFUGE. The obvious and highly symbolical place to do that is */was* Thessaloniki.

The cosmopolitan city of Thessaloniki has been a place of refuge ever since its creation, as well as a crossroads, a stop-over point for migrants and a north-south and east-west dividing line between the diasporas which marked European history.

The Oxford Dictionary definition of “refuge” is “A person who or thing which provides shelter, protection, aid, etc.” Synonyms include shelter, asylum, haven, and in French convey a sense of hospitality.

To be able to take refuge is an ontological necessity for every one of us, just as hospitality is the foundation of how we relate to ourselves and others, and of individual and collective subjectivation processes in society.

In this workshop, we hope to explore and discuss these ideas in all their clinical and political complexity.

REFUGE: ASYLUM AND A RIGHT TO ASYLUM

Asylums have offered shelter to the deranged */mads* from their wanderings – in the image of the ship of fools -, a place to settle and seek protection from themselves and others. But asylums rapidly closed in on themselves; the deranged remained among themselves, segregated, stigmatised, excluded from society and devoid of human rights.

The history of asylums is a paradigm for what governments today propose to refugees: loss of human rights, stigmatisation, lengthy imprisonment, camps. The shelter we offer to refugees is increasingly walled in and fenced off.

We would like to assert that a refuge in its full meaning of hospitality implies a place to settle as well as a place to move in and out of freely, whether this refers to psychiatric patients or migrating or displaced people. In mental health care, a fundamental step to improvement was to stop the exclusion and its pathogenic effects and to open doors, first those of different psychiatric units as experimented by institutional psychotherapy, then the gates of hospitals themselves, leading to out-patient care in France, the “Secteur” and “Psichiatria Democratica” in Italy. This means that people are allowed to move freely between indoors and outdoors. It also means combatting negative conceptions of supposedly deviant individuals and encouraging solidarity in the social environment.

Today, hospitality is an increasingly political issue. It is subject to ever stronger restrictions. What kind of *refuge* will we be able to offer to people suffering mentally, in hospital, in the city or in camps, when in all of Europe the economy of cost efficiency is dismantling health care facilities?

How twisted has our sense of hospitality become that we are forgetting basic standards of shared humanity?

FIREFLIES

Fireflies (Pier Paolo Pasolini/Georges Didi Huberman), tiny and intermittent lights in the dark of night, indicate clandestine lives and loves, far from blinding watchtower spotlights, the media and grand political speeches. The image of fireflies has allowed us to imagine acts of resistance, to think outside the dominance of ultra liberalism. Micro-political experiments manage to slip into the gaps of official institutional patterns, they spread into civil society and into social networks.

At this CEDEP workshop we would like to pay tribute to these experiences and discuss them within our usual framework (which considers our subject from three perspectives) : clinical, legal and political.

AK

PROGRAMME

Jeudi 25 mai :

- 18h, accueil et pot de bienvenue
- 19h, projection d'un film puis discussion introductive au séminaire (salle à préciser)

Film :

Au choix :

- L'Eden à L'ouest, Costa Gavras
- Une Paese di Calabria (AK joint la productrice et donne réponse lundi sur la possibilité d'une diffusion et les traductions disponibles))

Le choix sera arrêté en fonction des résultats des contacts pris avec la production du documentaire « un paese di Calabria »

Discussion (Animation à définir)

Vendredi 26 mai :

9h -12h première session :

Introduction du séminaire

- Annick Kouba, présidente du CEDEP
- Konstantinos Tsitselikis, Professeur, Université de Macédoine

Droits

Modérateur : Claire Gekière, (psychiatre ; Bassens ; France)

Discutants : Bruno Gravier, (professeur de psychiatrie, Lausanne), Suisse, Luciano Carrino (sous réserve)

- Konstantinos Tsitselikis, (professeur Université de Macédoine, Thessalonique) « *sur les complexités juridiques et politiques : qui reste, qui part ?* »
- Xavier Briké, (anthropologue, Laboratoire d'anthropologie constructive de l'Université Catholique de Louvain), « *droit et non droit dans les camps* » (titre provisoire)

12h -13h repas

15h30-19h : deuxième session

Camps

Modérateur : Jean-Pierre Martin, (psychiatre, Paris)

Discutants : Paul Bretecher, (psychiatre, Paris) Vera Pavlou (Psychanalyste, Athènes- sous réserve)

- Michel Agier, (anthropologue, directeur de recherches à l'EHESS, Paris) « *qu'est-ce qui fait de l'hospitalité une politique ?* »
- Angeliki Nicolopoulou, « *les réfugiés en Grèce, en route vers l'ouest* »

Samedi 27 mai :

9h -12h troisième session

Hospitalité

Modérateur : Alexis Karacostas, (psychiatre, La Salpêtrière, Paris)

Discutants : Gregori Abatzoglou , (professeur de psychiatrie, Thessalonique), Véronique Nahoum-Grappe,(Ethno-Phénoménologue, EHESS)

- Eric Messens, (psychologue, président de la LBFMS, Bruxelles) « *du refuge au refuge* »
- Stelios Stylianidis, (professeur de psychiatrie sociale, Athènes) : « *Refugiés en Grèce: l'ambivalence d'un accueil* ».

12h -13h repas

15h30-19h : quatrième session

Prendre soin

Modérateur : Emmanuel Kosadinos (psychiatre, Ville-Evrard)

Discutants : Alain Chabert (psychiatre, Bassens, France), Pascale Beau (psychiatre, Paris)

- Anna Angelopoulos, (psychanalyste, Paris) et Aigli Brousko, (anthropologue, Thessalonique) « *le conte face à l'impensable des situations extrêmes* ».
- Pascale De Ridder, (psychologue clinicienne, Bruxelles, service de santé mentale Ulysse) « *défendre l'asile à la parole* ».

Conclusion :

- Bruno Gravier, secrétaire du CEDEP

Dimanche 28 mai

- 10h-12h : Assemblée générale du CEDEP

BULLETIN D'INSCRIPTION

À renvoyer à Bruno Gravier

par courrier: site de Cery, 1008 Prilly, Suisse

par fax: 00 41 21 316 68 61

par e-mail (document signé et scanné) : Bruno.Gravier@chuv.ch

Nom.....

Prénom.....

Institution.....

Adresse.....

.....

Code postal/Ville.....

Pays :.....

Tél/Gsm.....

Fax.....

E-mail : .....

Participera au XXVIIème Séminaire annuel du C.E.D.E.P. des 5-6-7 mai 2016 à Bruxelles et verse la somme de :

- 150 Euros (inscription adhérents)
- 200 Euros (inscription non adhérents au CEDEP)
- 50 Euros (adhésion au CEDEP)
- .... Euros (inscription de soutien)

(rayer les mentions inutiles)

(Merci de privilégier le virement bancaire)

Numéro de compte IBAN: BE94 0682 4073 3314

BIC: GKCCBEBB

Avec la mention «CEDEP 2017 + nom et prénom».

Le paiement valide l'inscription

Date:.....Signature.....